

KUBLIK, Agnieszka – CZUCHNOWSKI, Wojciech:
Kret w Watykanie: Prawda Turowskiego
Biblioteka Gazety Wyborczej, Warszawa 2013, 333 stran

Dvojice polských novinářů, Agnieszka KUBLIK a Wojciech CZUCHNOWSKI, jsou autory knihy *Krtek ve Vatikáně* (v originále *Kret w Watykanie*), která vznikla jako obsáhlé interview s bývalým příslušníkem zpravodajské služby Polské lidové republiky před rokem 1990 a vysokým diplomatem demokratického Polska po roce 1990 Tomaszem Turowským.

Turowski pracoval v sedmdesátých a osmdesátých letech přibližně šestnáct let jako ilegál ve službách polské zpravodajské služby proti Vatikánu a strukturám NATO. V roce 1990 prošel lustracemi, zřejmě díky existenci nespécifikovaného národního zájmu a zájmu chránit bývalé spolupracovníky, a v příštích dvaceti letech (s přestávkou dvou let) pracoval až do prosince roku 2010, kdy byl „odhalen“ Polským institutem národní paměti (Instytut Pamięci Narodowej, IPN), v polské diplomacii. Ostatně, část rozhovoru, v níž Turowski popisuje lustrační procedury, kterými prošel, nepůsobí věrohodně (s. 277). Je jistě možné, že lustrací prošel, protože lustrační komise byla prostě nekompetentní. Ovšem mohl to být také taktický tah, jak ho udržet pod kontrolou v systému a minimalizovat tak rizika diskreditace polské katolické církve. Zdánlivě neprofesionální způsob, jakým byl Turowski v prosinci 2010 stažen z velvyslanectví v Moskvě, kde pracoval v politické sekci (státní zástupce k jeho odvolání použil běžnou telefonní linku), mohl být záměrem, aby nemohl opět vyklouznout. Turowski podal žalobu na IPN kvůli svému odvolání, proces vyhrál, ale jeho kariéra diplomata tím skončila.

Zdaleka největší část knihy je věnována Turowského působení pro komunistickou zpravodajskou službu (283 stran a jedna příloha), ovšem neméně zajímavých je zbylých 26 stran, na nichž jsou popsána některá méně známá fakta související s tragickou leteckou havárií v lesích u Smolenska, při níž zahynul mimo jiné polský prezident Lech Kaczyński.

Po ukončení střední školy se Turowski stal členem Federace socialistické mládeže (Związek Młodzieży Socjalistycznej), z níž se rekrutovali členové vládnoucí Polské sjednocené dělnické strany (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza), a na krakovské univerzitě začal studovat ruštinu. Co ho k tomu v tomto prostředí a atmosféře poloviny šedesátých let vedlo, v rozhovoru neobjasňuje. Turowski popisuje příhody ze studií, kdy – jak tvrdí – bránil několik svých kolegů během antisemitských událostí v roce 1968. V důsledku toho mu údajně bylo profesory řečeno, že na univerzitě nebude moci zůstat, ale jemu se přece jen podařilo projít prověřovací komisemi. Nicméně i tak pokračoval ve studiu ruštiny jinde, a sice na Vyšší pedagogické škole v Krakově, kde také v roce 1973 graduoval. Proč nemohl pokračovat ve studiu na univerzitě, ale mohl dokončit studia na jiné škole, není blíže vysvětleno.

Byl Turowski vytipován jako budoucí zpravodajský důstojník již rok před ukončením studia? Příslušník, který ho přijímal, mu údajně řekl, že zpravodajská služba *analyzovala jeho* [Turowského] *vlastnosti, vytvořila jeho psychologický a charakterový profil,*

a na základě toho mu nabídla v elitní sekci kariéru ilegála. Takové zařazení pro někoho s téměř „disidentskou“ historií? Opět bílé místo, které by si zasloužilo bližší vysvětlení.

Po skončení studií se Turowski přesunul do Varšavy a nastoupil do periodika *Křesťan ve světě* (*Chrzescjanin w Swiecie*). V rozhovoru nepadnou žádné otázky, jak toto místo získal nebo jak absolvoval tříletý zpravodajský výcvik, resp. jak vypadala příprava na výkon služby budoucího ilegála – ta mohla začít už v době, kdy studoval na pedagogické škole (s. 27).

Turowski byl od samého začátku připravován pro operace proti Vatikánu, což zároveň sloužilo jako výborné krytí pro jeho další plánované aktivity, jako byly kontakty s italskými vojenskými a bezpečnostními organizacemi a strukturami NATO v Itálii. Důležitým prostředníkem mu byl jezuitský řád, který byl etablován v kruzích italských speciálních služeb (s. 37).

V roce 1970 by J. V. Stalin pravděpodobně nepoložil otázku, kterou v roce 1935 zaskočil francouzského ministra zahraničních věcí Pierra Laval: *Kolik divizí má vlastně papež?* Poté, co po druhé světové válce Stalinovy armády a bezpečnostní složky ovládly většinu východní Evropy, se Stalin přesvědčil, že „papežovy legie“ jsou v některých regionech sice neozbrojené, ale zato početné a vysoce motivované. Nebylo tedy překvapením, že se v poválečné Evropě stal Vatikán velmi významným cílem sovětských zpravodajských služeb a jejich spojenců ve východní Evropě.

V roce 1975, po ukončení zpravodajských kurzů, byl Turowski vyslán na jazykový kurz do Itálie. Během pobytu, nejprve v Perugii a poté v Římě, ho podporovali polští jezuité. V roce 1976 krátce navštívil Varšavu. Po návratu do Říma, v říjnu téhož roku, zahájil studia na Gregoriánské univerzitě a krátce nato dostal příležitost pracovat v Rádiu Vatikán. V roce 1977, při jedné z návštěv Polska, vstoupil do Polské sjednocené dělnické strany, protože – jak v rozhovoru sám říká – v ni věřil.

V říjnu 1978 se stal kardinál Karol Wojtyła papežem Janem Pavlem II. Katolicismus byl polskou i sovětskou vládnoucí stranou vždy vnímán jako hrozba pro politicky nestabilní komunistické Polsko a potenciálně destabilizující faktor pro celou Varšavskou smlouvu. S volbou polského papeže se tato „hrozba“ stala reálnou, zejména v Polsku.

Turowski se postupně stal jednou z hvězd mezi agenty na poli boje proti katolické církvi. Jeho tvrzení, že polské komunistické autority byly ve skutečnosti znepokojeny nedostatečnými opatřeními na papežovu ochranu, se možná zakládá na pravdě, nicméně komunistickým strukturám dělalo starosti spíše než papežova bezpečnost to, co by se událo v Polsku, kdyby se Sv. otci něco stalo. Turowski říká, že podle zvláštního rozkazu podával hlášení šéfovi vatikánské bezpečnosti, otci Robertu Tuccimu, o slabinách v systému ochrany Jana Pavla II. Pokud je to pravda, byl by to zcela výjimečný krok, který mohl vést k jeho odhalení. Ovšem způsob provedení rozkazu nezní přesvědčivě – i docela naivní člověk (natož člověk z bezpečnostní služby) by musel zaznamenat profesionální přístup a Turowski by se nevyhnul otázkám, odkud se u něj ona profesionalita náhle vzala. Na dotaz Jana Pavla II., jaké je jeho poslání ve Vatikánu, odpověděl, že služba Polsku a ochrana Svatého otce (s. 129). Turowski varoval své nadřízené, že na rozdíl od zpráv o dění ve Vatikánu považuje hlášení o pa-

pežově osobní ochraně za problematická, protože si nemůže být jist, že informace nebudou použity proti Janu Pavlu II. Zde se autoři zapomněli zeptat, kým by mohly být informace zneužity a jak by mohl zneužít Turowského hlášení. Turowski v tomto kontextu působí téměř jako disident uvnitř vlastní zpravodajské organizace. Záhy poté z blíže neuvedených důvodů jeho kariéra ve Vatikánu skončila.

V prosinci 1979 se vrátil do Polska, kde byl seznámen se změnou svého zaměření – hlavním nepřítelem komunistického vedení Polska se stala domácí opozice. Po absolvování tzv. debrifingu, pohovorů s nadřízenými a po příslušném výcviku byl v listopadu 1980 vyslán do Paříže. Ve Francii bylo jeho hlavním úkolem dostat se do polské komunity a později penetrovat struktury NATO (s. 169) – mise obdobná té v Římě. Turowski se blíže nevyjadřuje k tomu, jak měl v Paříži proniknout do struktur NATO v době, kdy Francie nebyla jejich součástí (po roce 1966). V Paříži byl původně umístěn v Centru jezuitských studií a výzkumu a jezuité do něj opět investovali (nejméně tolik, kolik polská zpravodajská služba), když ho vyslali na jazykové kurzy – tentokrát do Dijonu a Besançonu.

Převelení Turowského do Paříže neoslabilo polský zpravodajský kontingent ve Vatikánu. Papežův překladatel ruského jazyka, v knize označovaný jako „Russo“, působil dál vzájemě bezpečnosti Varšavské smlouvy.

Nějaký čas Turowski pracoval v Jezuitském centru pro ruská studia v Meudonu nedaleko Paříže. Centrum se podle něj specializovalo na výuku ruského jazyka pro příslušníky francouzských, amerických a britských vojenských a bezpečnostních jednotek a všech těch, kteří z pochopitelných důvodů nemohli za výukou do Sovětského svazu. V Meudonu byl Turowski odpovědný za několik kurzů, přednášel francouzským důstojníkům o předpisech sovětské armády a prováděl špionáž proti polským aktivistům ve Francii. Tuto činnost však zmiňuje jen jako okrajovou záležitost, stejně jako své působení proti hnutí Solidarita v polovině osmdesátých let. V době svého pobytu ve Francii vytipoval asi deset lidí, pravděpodobně americké a francouzské občany, jako vhodné pro získání ke spolupráci s polskou zpravodajskou službou, ale z vyprávění se nedozvíme, co s nimi bylo dál, například, zda o ně neprojevila zájem Moskva.

Turowski se vrátil do Polska v roce 1985 poté, co odmítl přijmout závěrečný řeholní slib jezuitského řádu a kdy byl zřejmě plný pochyb o svém poslání. Po deseti letech služby v zahraničí měl na svém bankovním účtě přibližně 50 tisíc amerických dolarů, a byl tak v době, kdy v Polsku rychle narůstala inflace a průměrný měsíční příjem odpovídal asi 30 dolarům, opravdu velmi dobře zajištěn.

Turowski v té době vstoupil do Polské demokratické strany (Stronniectwo Demokratyczne), což bylo politické „placebo“ vládnoucí Polské sjednocené dělnické strany, začal pracovat pro časopis *Tygodnik Demokratyczny* (*Demokratický týdeník*) a připravovat se na nové poslání. V létě roku 1986 byl reaktivován a vyslán, zřejmě rovněž díky své výborné ruštině, do Sovětského svazu.

V Moskvě měl Turowski vytvořit podmínky pro spolupráci *Tygodniku Demokratycznego* s vlivným a dobře etablovaným sovětským týdeníkem *Literaturnaja Gazeta* (*Literární noviny*). Popis způsobu, jakým Turowski „nakupoval“ informace od sovětských občanů, je ale jen málo pravděpodobný. Působení Turowského v Moskvě muselo být

výsledkem dohody mezi polskou zpravodajskou službou a KGB – v opačném případě by totiž aktivity novináře z ideologicky nestabilní členské země Varšavské smlouvy, navíc z periodika, v jehož názvu figurovalo slovo „demokratický“, zcela jistě vyvolaly důkladné vyšetřování v Lubjance. V rozhovoru se neobjevuje žádná otázka zaměřená na skutečnou povahu jeho působení v Sovětském svazu, ale čtenář si může domyslet, že byl členem skupiny „Wisla“ – týmu polských bezpečnostních a zpravodajských důstojníků, kteří s podporou KGB prováděli špionáž proti Polákům studujícím nebo pracujícím v Sovětském svazu.

Turowski chtěl podle svých slov změnit svůj život a skutečný důvod, proč to chtěl, se čtenář dozví v samém závěru knihy – na scéně se totiž objevila španělská studentka ruštiny na londýnské Polytechnice (Polytechnic of Central London, dnešní University of Westminster), kterou potkal v Meudonu a s níž se oženil v říjnu 1987.

Těsně před kolapsem komunismu v Polsku bylo Turowskému 41 let a měl hodnost podplukovníka, což samo o sobě hovoří o tom, že byl považován za schopného zpravodajce – v polské civilní zpravodajské službě bylo totiž v letech 1956 až 1990 mezi devíti veliteli služby pouze šest plukovníků a jen někteří z nich byli následně povýšeni do hodnosti generála.

V demokratickém Polsku Turowski sloužil nejprve na velvyslanectví v Moskvě a později byl jmenován polským velvyslancem v Havaně. Z diplomatických služeb odešel v roce 2007, ale v roce 2009 se vrátil jako velvyslanec „ad personam“. Svě první a poslední působení s tímto titulem zahájil 15. února 2010 na velvyslanectví v Moskvě, kde byl zodpovědný za politické záležitosti. Byl též pověřen přípravou návštěvy polského prezidenta Lecha Kaczyňského ve Smolensku, která skončila 10. dubna 2010 leteckým neštěstím s fatálními následky.

Autorem knihy *Kret w Watykanie* je de facto Tomasz Turowski, a ne novináři, kteří mu formálně kladou otázky. Je to Turowski, kdo „řídí“ interview a kdo má pod kontrolou sled a obsah vyprávění. Není proto překvapením, že celá kniha je vlastně dlouhou řadou jeho výmluv a nedokončených příběhů. Je zřejmé, že právě to byl hlavní důvod, proč autor souhlasil s interview. Turowskému se daří kolem témat pouze kroužit a neříkat mnoho – naneštěstí pro historiky a pro pravdu. Tazatelé buď nevěnovali dost pozornosti přípravě – studiu předmětu a institucí, pro které a proti kterým Turowski pracoval, a procedurám lustrací v roce 1990 – nebo se rozhodli neklást mu nepříjemné dotazy. Na jasnou otázku, zda nastoupil do zpravodajské služby z protestu proti svému otci, a po jeho následné kladné odpovědi nedokázali autoři knihy jít do většího detailu a zjistit, co ve skutečnosti vyprovokovalo toto rozhodnutí, když jeho otec zřejmě o synových aktivitách nic netušil (s. 9).

Turowski se v knize obhájí typickým argumentem příslušníků komunistických bezpečnostních struktur, a sice, že jeho svědomí je čisté, protože *dobré střely s jadernými hlavicemi, patřící spravedlivým a dobrým zemím byly zaměřeny na mou zemi* (s. 11, argument se opakuje na s. 97). Opět, nenásleduje otázka, na které země byly namířeny sovětské střely rozmístěné v Polsku a dalších zemích Varšavské smlouvy. Na stejném místě Turowski tvrdí, že *dnes by se mohlo říci, že pracujeme pro americké zpravodajské služby*, a srovnává je se *zpravodajskou komunitou Varšavské smlouvy*, která byla blízka sovětským strukturám (s. 159) – jako by národní zpravodajské složky v socialistických

zemích byly nějakým způsobem odděleny od Moskvy. Také tvrdí, že *díky bláznům jako já jsme měli těch několik desetiletí rovnováhy strachu a míru* (s. 39). Když viděl letadlovou loď Nimitz, údajně *si téměř fyzicky uvědomoval, že některé nukleární hlavice, dobré hlavice, jsou namířeny na špatné základny ve špatném Polsku* (s. 97).

Turowski pracoval rovněž proti zpravodajské službě západního Německa – BND, jejíž aktivity zmiňuje v knize při několika příležitostech. Je však obtížné porozumět tomu, kde se s německou zpravodajskou službou střetával – můžeme se jen domýšlet, že to bylo v situacích, kdy BND bojovala proti komunistickým vyzvědačům nasazeným ve Vatikánu, jako byl on sám. Turowski dokonce tvrdí, že obviňovat polskou zpravodajskou službu z práce pro Sovětský svaz před rokem 1989 je něco jako obviňovat reformovanou polskou zpravodajskou službu z práce pro CIA (s. 225).

Knih je souhrnem nevyužitých příležitostí, díky nimž Turowski nejenže získal prostor vyprávět o svých aktivitách před rokem 1989 a po něm ve vlastní režii, aniž by byl vyzván k realistické reflexi, ale především získal příležitost propagovat své názory způsobem neslučitelným s principy demokratického státu. A tak interview nepřináší nic víc než – jak také druhá část názvu knihy upozorňuje – „Turowského pravdu“.

◆ Henry a Jana Plater-Zyberg